

*Орличенко Е. В., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

**НАРОДНОЕ ТВОРЧЕСТВО КАК СПОСОБ НАЦИОНАЛЬНОЙ
ИДЕНТИЧНОСТИ
(НА МАТЕРИАЛЕ ПОРТУГАЛЬСКИХ СКАЗОК)**

Сказки португальского народа, в которых сконцентрировано богатство его этнокультурного опыта, рассматриваются как отражение соответствующей языковой картины мира.

Ключевые слова: сказка, лингвокультурологический, инициальные формулы, хронологические формулы, финальные формулы, национально-культурный колорит.

*Orlytchenko O.V., Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

**FOLK ARTS AS A MEANS OF NATIONAL IDENTITY
(ON THE MATERIAL OF PORTUGUESE FAIRY TALES)**

The richness of ethno-cultural experience is concentrated in traditional Portuguese tales that are considered to be the reflection of the corresponding linguistic picture of the world.

Key words: fairy tale, linguocultural, initial formulas, chronological formulas, final formulas, national and cultural color.

УДК'81'255.4:82-3=161.2=111

*Плющ Б. О., к. філол. н.
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

**ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ І НОВІ ПЛАТФОРМИ РОЗШИРЕННЯ
ЛІТЕРАТУРНИХ ГОРИЗОНТІВ ЗА МЕЖІ АНГЛОСФЕРИ: ПЕРСПЕКТИВИ
ТА МОЖЛИВОСТІ**

*Translations from English are all over the place,
translations into English are as rare as hen's teeth.
D. Bellos ("Is that a Fish in Your Ear?" 2012)*

У статті здійснено аналіз динаміки представлення української книги в англомовному континуумі, а саме в США, розглянуто перспективи та можливості популяризації перекладів українського інтелектуального продукту в реальному та віртуальному просторі.

Ключові слова: переклад, перекладач, фреймування, мультилінгвізм, lingua franca.

У сучасному світі технологій та глобалізації дедалі більшої актуальності набуває полеміка щодо мовної політики та потенціалу мови як інструменту подолання проблем, пов'язаних із мультилінгвізмом та менш поширеними мовами. Перекладна

література є одним із красномовних показників співвіднесення сил між мовами, що ілюструє сюрреалізм віри у їхню рівність. Так, кількість перекладів із англійської мови підтверджує її сучасний статус *lingua franca*. Цікаво, що іншим підтвердженням її домінування на міжнародній літературній арені є парадоксально мізерні показники перекладів англійською мовою в США, домінантному статусу яких на геополітичній карті світу приписують каузальність гегемонії англійської мови. Наскільки стабільною є відсутність інтересу до іншомовного літературного продукту для країни, чия мова є домінантною вихідною мовою перекладів у світі? Яка динаміка змін на ринку перекладної літератури в США? Який *status quo* та перспективи “української книги” на американській літературній арені? Пошук відповідей на ці запитання покладено в основу нашої доповіді сьогодні.

Наприкінці квітня в одному з підрозділів найбільшої щоденної газети Іспанії “EL País” – “Verne” – вийшла стаття “La vuelta al mundo en 144 libros: un mapamundi hecho con portadas” (Повернення у світ 144 книг: карта світу, зроблена з книжкових обкладинок). У статті з пієтетом повідомляється про те, що американський розважальний, новинний онлайн-сервіс Reddit “створив карту світу з літературних творів, які найкраще репрезентують кожну країну” [9]. У статті, крім самої карти, на якій представлені 144 книги на місці 193 держав, визнаних ООН, зазначається також, що така копіяція є суперечливою, але має на меті “дати нові ідеї для наближення нас до маловідомих літературних традицій” [9]. Україна на карті представлена книгою А. Куркова “Death and the Penguin” (tr. 2001), тобто “Пікнік на кризі”, оригінальна назва – “Смерть посторонного” (1996). Цікаво, що це вже друга редакція карти, адже перша зазнала критики та закидів через обрання маловідомих творів. Так, наприклад, у першій версії карти книго-репрезентантом Іспанії було обрано роман Карлоса Руїса Сафона “La sombra del viento” (“Тінь вітру”, 2001). У другій редакції оригінальної мапи світу на місці Іспанії бачимо обкладинку роману Мігеля Сервантеса “Don Quijote de la Mancha” (“Дон Кіхот з Ламанчі”, 1605-1615 р.), який іспанці вважають найвпливовішим твором Золотої доби, а літературознавці взірцем “сучасного роману”. Відтак, адекватність вибору роману А. Куркова для представлення України, як на першій, так і на другій версії карти, викликає подив. Попри розважальну мету розглянутого проекту, його реалізація у такий спосіб є сигналом “кривого дзеркала”, послугуючись терміном Ліни Костенко, себто не повного, якщо не хибного, (не-)сприйняття українського інтелектуального продукту у світі.

Наразі на міжнародному літературному ринку українська книга присутня фрагментарно і мінімально. Наприклад, у книжкових супермаркетах Німеччини з-поміж українських авторів наявні переважно книги тільки Ю. Андруховича, С. Жадана та А. Куркова. Це пов’язано з тим, що головною рисою культури перекладу на Заході є тенденція до перекладу насамперед сучасних зразків художнього слова. Відомий американський перекладознавець Л. Венуті, наприклад, описуючи логіку та стандартну процедуру вибору видавцями (США, Велика Британія) іноземних книг для перекладу, закликає до необхідності змін такої політики видавництва: “видавці повинні перекладати [...] як зразки іноземних текстів сучасності, так і минулого” [14, с. 164]. Саме відсутність контексту є однією з причин того, що книги сучасних українських письменників та їхня проблематика часто незрозумілі іноземному читачеві,

як і Україна в цілому. Твори класиків української літератури XIX та XX століть, що, крім своєї мистецької цінності, є носіями української ідентичності та історії, невідомі іноземним інтелектуалам, попри те, що вони перекладалися іншими мовами. Часто це були переклади з фреймуванням, що представляло твори українських письменників як твори письменників іншої країни або ж непрямі переклади. Ця проблема має безпосередній стосунок до динаміки процесів інтелектуального взаємообміну на літературному ринку США. Так, наприклад, за твердженнями американських видавців англомовному читачеві пропонується велика кількість (зокрема, сучасних) перекладів таких німецьких класиків, як Г. Бюхнер, Райнер Марія Рільке, Ф. Кафка та ін. [8]. Тому закономірним є те, що німецька література більш znana у світі, адже динаміка її перекладів насамперед англійською мовою є порівняно позитивною, попри скарги літературознавців на малу кількість перекладів сучасних німецьких письменників.

Американський перекладач та перекладознавець Д. Беллос влучно зазначає, що “значно легше добитися перекладу книги на будь-яку мову, якщо вона вже існує у перекладі англійською, – і мова оригіналу не має при цьому жодного значення” [4, с. 219]. Він розвиває цю думку в контексті поширеного використання англійської мови як мови-посередника при непряму перекладі, наголошуючи на постійному існуванні вертикальних зв’язків між мовами упродовж історії людства [4, с. 218]. Схожої думки дотримується й відомий австралійський перекладач, теоретик перекладу та апологет соціолінгвістичного напрямку у перекладознавстві Е. Пім: “Мови не є рівними... через ті цінності, якими їх наділяють люди” [10]. На його думку, хибним є несприйняття чи негативне ставлення до глобального руху у бік англійської мови як *lingua franca*, адже позитивний досвід таких мов як шотландська, ірландська, баскська, каталанська та ін., які зазнали небаченого зростання і розвитку упродовж останніх двадцяти років, свідчить про відсутність загрози мультилінгвізму у світі. Попри це, статус та престиж англійської мови порівняно з якою, на думку М. Кроніна, що її цитує у своїй статті М. Бейкер, решта мов перетворилися на “малі” [2], робить переклади на неї пріоритетом для будь-якої національної літератури.

Такий *Zeitgeist* привернув увагу перекладознавців до іншої сторони медалі. А. Бренчеделл, наприклад, пише про намагання інкорпорувати галузь досліджень “перекладу з менш поширених мов” у так званий культурний поворот у перекладознавстві [6, с. 99]. П. Бандія зауважує надзвичайно високе зацікавлення дисципліни перекладознавства питаннями ідеології, ідентичності та, відповідно, представлення у перекладі міноритарних або менших культур [3, с. 109] і т. ін. Як бачимо, український контекст вписується в міжнародну парадигму пошуків нових вирішень старих проблем.

Таким чином, воліємо зазначити, що вирішення питань, пов’язаних із перекладом маловідомої літератури, у світі корелює з тенденціями на одному з найбільших та найвпливовіших англомовних літературних ринків у світі – американському. А вони видаються не надто оптимістичними, якщо розглянути показники видавництва перекладів у США. Красномовною є назва перекладацького блогу *Three Percent* – “Три Відсотки”, що відповідає кількості перекладених книг, які виходять у США щороку. Так, у період із 2012 року найвищим є показник 2014 року (601 книга у порівнянні з 542 у 2013, 570 у 2015 [7]). Поширеним стереотипним поясненням такого відсотка перекладів є комерційне переконання, що “художня література у перекладі не

продається” [12]. Але чому вона не популярна в США? Консенсусу у відповіді на це запитання не вдається досягнути самим американцям, тому ми не маємо на меті відповісти на нього – лише констатуємо *status quo* літератури у перекладі на ниві американського інтелектуального ринку. Отож, видавництва, котрі публікують переклади в США, невеликі [12]. Наприклад, Dalkey Archive, Seagull Books, Europa Editions тощо. Відтак, 85% усієї літератури у перекладах в Америці – справа малих видавництв (напр., університетських). В українському контексті ілюстративними є показники бази статистичних даних Index Translationum ЮНЕСКО, які у пошуку перекладів з української як мови джерела на англійську за період 1997-2017 років у США виокремлюють тільки двадцять позицій [13], менше половини з яких є художні твори (поетичні збірки, оповідання В. Винниченка, роман Ю. Андруховича тощо). Відтак, чи можна діагностувати безперспективність потрапляння іноземної книги, зокрема й української, на полиці американських книжкових супермаркетів та магазинів? Висвітлення цього питання відповідає нашому часу, адже одним із його детермінантів є Інтернет, який дає могутній поштовх розвитку перекладацької справи у світі. Мова не про crowdsourcing чи інші ініціативи перекладу, що давно набули поширення у мережі, а про нові інтернет-платформи як чинники впливу на літературний ландшафт США, зокрема й на не віртуальні книжкові крамниці.

Головний редактор згаданого раніше блогу *Three Percent* Чед Пост також є засновником Best Translated Book Award (BTBA, 2007), “американського відповідника Man Booker International Prize” [7]. Цікаво, що на відміну від нещодавно заснованого Albertine Prize, проекту французької амбасад у США (Нью-Йорк), який розподіляє винагороду у розмірі \$ 10 000 між автором та перекладачем за співвідношенням 80% і 20% відсотків відповідно, BTBA розподіляє ідентичну суму навпіл. Тобто і автор іноземної книги, і перекладач отримують \$5000. Фінансування цього проекту забезпечує Amazon Literary Partnership, що не є випадковою доброчинністю компанії. Amazon.com – американська електронна комерційна компанія, створена Джефом Безосом у 1994 році [1]. З самого початку вона спеціалізувалася на продажу книги (65% ринку електронних книг належить Amazon), можливо тому закономірним є, що саме Amazon заповзялася змінити ситуацію на книжковому ринку США. У 2010 році на базі Amazon Publishing було створено видавничий підрозділ AmazonCrossing, відповідальний винятково за літературу, перекладену англійською мовою. Цей підрозділ компанії займається не лише продажем книг, а й публікацією видань, себто і їх перекладом. За сім років свого існування AmazonCrossing став найбільшим видавцем перекладів у США. У 2015 році компанія оголосила про \$10 мільйонів інвестицій у видавництво перекладів на наступні п’ять років. Оскільки перекладом в Америці займаються переважно малі видавництва, іноземні літературні агенти, автори та перекладачі більш охочі до співпраці з Amazon. Фінансовий чинник (економічний капітал, за термінологією, П. Бурдьє [5, с. 249]) також сприяє успіхові компанії, адже особливістю Amazon Publishing є нижчі ціни на книги (ближчі до цін на самостійне видавництво \$1.99-\$4.99) та виплата “авторського гонорару” перекладачам [12]. Відтак компанія непомітно створила “видавничу екосистему” [12], вказуючи своїм прикладом на недоліки та відсталість інших видавництв. Таким чином, Amazon є відкритим до співпраці з авторами та перекладачами з усіх куточків світу, прагнучи

розширити тривідсоткову нішу перекладу англійською мовою. Чед Пост, зокрема, висловлює захоплення трьома романами української письменниці Оксани Забужко, що їх вона видала через платформу AmazonCrossing [12]. Приклад письменниці чудово ілюструє потенціал нового порталу для видавництва перекладів із української на англійську мову.

Цікаво також, що останні новини повідомляють про розширення Amazon мережі книжкових магазинів – фізичних, а не віртуальних. Компанія вже володіє такими крамницями у Бостоні, Сієтлі, Сан-Дієго, Портленді та планує розширити мережу до Чикаго, Лос-Анджелеса, Нью-Джерсі та Нью-Йорка [11]. Отже, нові порухи компанії викликають не лише резонанс у пресі, занепокоєння у видавців-конкурентів, а й надію на розширення обріїв для входження іноземної книги англійською мовою до міжнародного процесу інтелектуального взаємобміну. Під іноземною книгою маємо на увазі, зокрема, й український художній літературний контент, що його вже можна знайти на AmazonCrossing.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *amazon.com*. 2. *Baker M.* The Changing Landscape of Translation&Interpreting studies /M. Baker [Електронний ресурс]: [стаття]. – 2014. – Режим доступу: https://www.academia.edu/6311299/The_Changing_Landscape_of_Translation_and_Interpreting_Studies. 3. *Bandia P.* Orality and translation / P. Bandia // Handbook of translation studies (edited by Yves Gambier, Luc van Doorslaer), Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010/2011. – Vol.2. – P. 108-112. 4. *Bellos D.* Is that a Fish in Your Ear? The Amazing Adventure of Translation / D. Bellos. – London: Penguin Books, 2012. – 390 p. 5. *Bourdieu P.* The forms of capital / P. Bourdieu // Handbook of Theory and Research for The Sociology of Education (edited by J.G. Richardson). – New York: Greenwood Press, 1986. – Н. 241-258. 6. *Branchadell A.* Minority languages and translation / A. Branchadell // Handbook of translation studies (edited by Yves Gambier, Luc van Doorslaer), Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010/2011.– Vol.2. – P. 97-101. 7. *Enjeti A.* Do Americans hate Foreign Fiction? Anjali Enjeti on the serious lack of translated literature in America / A. Enjeti. – [Електронний ресурс]: [стаття]. – May 25 2016. – Режим доступу: <http://lithub.com/do-americans-hate-foreign-fiction/>. 8. *Kürten J.* Deutsche Bücher für America. [Електронний ресурс]: [стаття]. – 21.12.2014. – Режим доступу: <http://www.dw.com/de/deutsche-b%C3%BCcher-f%C3%BCr-amerika/a-18128943>. 9. *La vuelta al mundo en 144 libros: un mapamundi hecho con portadas* [Електронний ресурс]: [стаття]. – 18 Abr 2017. – Режим доступу: http://verne.elpais.com/verne/2017/04/18/articulo/1492512207_689285.html. 10. *Pyun A.* Translation and language policy. Talk by Anthony Pyun at Stellenbosch University, South Africa, April 14, 2016/ A. Pyun. – [Електронний ресурс]: [відео]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=wo5RUKmoA1U>. 11. *Rao L.* Amazon's Next Bookstore May Be in This City / L. Rao/ [Електронний ресурс]: [стаття]. – May 19 2017. – Режим доступу: <http://fortune.com/2017/05/19/amazons-bookstore-los-angeles/>. 12. *Shephard A.* How Amazon Quietly Became America's Biggest Publisher of Translated Literature / A. Shephard. [Електронний ресурс]: [стаття]. – Oct 19 2015. – Режим доступу: <https://newrepublic.com/article/123150/americas-biggest-publisher-literature-translation-amazon>. 13. *UNESCO.* Index Translationum Original language = ukr AND Target language = eng AND Country=USA AND year from 1997 to 2017 / Search result // UNESCO. Index Translationum. –Режим доступу:<http://www.unesco.org/xtrans/bsresult.aspx?a=&stxt=&sl=ukr&l=eng&c=USA&pla=&pub=&tr=&e=&udc=&>

d=&from=1997&to=2017&tie=a. 14. Venuti L. Translation Changes Everything. Theory and Practice / L. Venuti. – London and New York: Routledge Taylor and Francis Group, 2013. – 271 p.

Стаття надійшла до редакції 7.11.2017.

*Плющ Б. О., к. філол. н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ*

ПЕРЕВОД УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ І НОВІ ПЛАТФОРМИ РОЗШИРЕННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ГОРИЗОНТІВ ВНЕ АНГЛОСФЕРИ: ПЕРСПЕКТИВИ І ВОЗМОЖНОСТІ

В статті представлено аналіз динаміки представлення української книги в англійськомуну континуумі, а саме в США, розглянуті перспективи і можливості популяризації перекладу українського інтелектуального продукту в реальному і віртуальному просторі.

Ключові слова: переклад, перекладач, фрейміваніє, мультилінгвізм, lingua franca.

*Pliushch B., PhD.
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

TRANSLATING A UKRAINIAN BOOK IN TERMS OF EXTENDING HORIZONS OUTSIDE THE ENGLISH SPEAKING WORLD: NEW PLATFORMS, PROSPECTS AND OPPORTUNITIES

The article presents an analysis of the Ukrainian book representation in English speaking world, particularly in the U.S., as well as consideration of prospects and opportunities for promoting translation of the Ukrainian intellectual product in the real and virtual world.

Key words: translation, translator, framing, multilingualism, lingua franca.

УДК 811.111'373.237

*Пономарьова О. А., викл.
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, м. Умань*

ТИПИ СИСТЕМНИХ ВІДНОШЕНЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ КОМПОНЕНТОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ ЗА РОДОМ ЗАНЯТЬ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ)

У статті розглядаються відношення полісемії, омонімії, синонімії та антонімії українських, англійських та німецьких фразеологічних одиниць із компонентом-назвою людини за родом занять. На основі фактичного матеріалу визначено фактори, що впливають на розвиток полісемії; здійснено зіставний аналіз фразеологічної синонімії і фразеологічної варіантності; наведено синонімічні та антонімічні ряди, подано їх структурну та семантичну характеристику.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, назви людини за родом занять, парадигматичні відношення, полісемія, омонімія, синонім, антонім, фразеологічний варіант.